

POSITION

HINSIDES POSTMODERNISMEN HEN IMOD EN KRITISK ENGAGERET ANTROPOLOGI

I sidste nummer af tidsskriftet blussede debatten om postmodernismen op på ny. Argumenterne for og imod dette sammensurium af en isme er velkendte og uenighederne ikke blevet færre siden debatten var på sit højeste i 1980'erne. Pernille Gylling Jørgensen kritiserer John Liep for i sin artikel „Markedet i vores hoveder“ (*Tidsskriftet Antropologi nr. 40*) at slå postmodernismen i hartkorn med „teoretisk fragmentering“ og nyliberalistiske samfundstendenser. Hun hævder ligefrem, at Lieps kritiske vurdering af postmoderne antropologi fra den klassiske antropologis synspunkt hører fortiden til. I samme nummer tager Liep til genmæle og maler et billede af Jørgensens forsvar for de postmoderne dyder som værende udtryk for en uholdbar faglig trend, med andre ord som en umulig fremtid. Begge bidrager de til at opretholde polariseringen mellem postmodernismen og dens kritikere uden at sige noget relevant om det antropologiske projekt og dets muligheder. På den baggrund ser jeg et behov for at opdatere debatten og føre den hinsides postmodernismen og den „københavnerskole“¹, som var med til at opfostre den. Jeg argumenterer for, at en dialog om antropologiens kritiske potentiale kan bane vejen for en mindre tam og navlepillende disciplin. Der er ikke tale om at lancere endnu en underdisciplin eller „bindestregsantropologi“, men om at genfinde de kritiske elementer, der er faget iboende, og radikalisere dem. At give den klassiske antropologis vægt på holisme og deltagelse et mere politisk og samfundskritisk sigte end hidtil. Lad os gøre antropologien mere vedkommende og mindre strømlinet, lad os turde råbe højt som københavnerskolens „nye vilde“.

Roy Rappaport (1994:162-6) er fortalere for, at fremtidens antropologi må fastholde sin holistiske og participative indstilling, hvis den vil bevare sin videnskabelige drivkraft. Antropologien må opgive det videnskabelige ideal om en objektiv sandhed barberet for subjektivitet og engagement og i stedet sigte mod at deltage i løsningen på samfundsmæssige problemer. Moderne videnskab er, ifølge Rappaport, karakteriseret ved, at faglig viden adskilles fra moralsk forpligtelse, idet forskeren i objektivitetens navn etablerer en distance til de mennesker, som er genstand for hans undersøgelse. Idealet for den moderne videnskabsmand er således at være neutralt observerende, mens konsekvenserne af hans deltagelse i verden ignoreres. Fremtidens antropologi, foreslår Rappaport, skal i højere grad tænke samfund som helheder, hvilket vil sige, at den må tage sin egen position og praksis i samfundet alvorligt. Det medfører, at antropologien hverken kan forsvare værdirelativisme eller holde sig fuldstændig værdifri. Tværtimod

vil den være eksplicit om sine værdier og åbent diskutere moralske problemstillinger (ibid.). Jeg mener Rappaports manifest for en fremtidig antropologi er tankevækkende. Han fastholder vigtigheden af „deltagelse“ i antropologens arbejde, men via en radikalisering af begrebet bliver deltagelse mere end blot en metode til dataindsamling. Nemlig et princip, som henviser til en medborgerlig forpligtelse til at tage del i løsningen af konflikter eller problemer, som stiller sig i det studerede samfund. Kun sådan bliver antropologien vedkommende og ukynisk.

I forlængelse af den samfundsmæssige forpligtelse bør en kritisk antropologi i mine øjne indeholde tre elementer. En *afnaturalisering* af samtiden og dens virkelighed samt udviklingen af et *normativt standpunkt* og et *politisk engagement*. Sociologen Craig Calhoun (1995) forsøger i dag at (gen)etablere en kritisk samfundsvidenskab inspireret af Frankfurterskolen og nyere poststrukturalistisk samfundskritik.² Formålet med kritisk samfundsvidenskab, mener Calhoun, er at fremhæve det moderne samfunds historicitet, det vil sige vilkårlige udvikling i forhold til andre mulige samfundsudviklinger. Det gælder om at påvise, at samfundet, som vi oplever det, blot er en konsekvens af magtkampe med den dominerende klasse og dens statsapparat som sejrherre, og at samfundet dermed kunne være udformet anderledes. Når vi har demonstreret, at samfundet kunne have set anderledes ud, bliver det nærliggende at spørge, hvordan det *burde* se ud i fremtiden (Calhoun 1995:9). Dette spørgsmål er kritikens normative aspekt. Men ud fra hvilket standpunkt kan vi kritisere et samfunds indretning? Som vild neofyt antager jeg det grundlæggende humanistiske standpunkt, som jeg mener må udgå fra delte felterfaringer og antropologiske indsigter, hvorfra kritikken rettes imod undertrykkelsesmekanismer af enhver art og størrelse, hvis overbygning ofte udgøres af neoliberalistiske eller dikta-to-riske nationalstater og institutioner. Mere specifikt mener jeg, at kritikens genstande må være dehumanisering og kontrol af samfundsfæller via statsbureaukratiet og politiske institutioner, økonomisk udbytning og ulighed, politisk vold og terror samt diskrimination relateret til race, køn etc. Frem for alt må kampen sættes ind for „de andres“ øgede deltagelse i vores verden, øgede andel i vores rigdomme samt øgede indflydelse på deres eget liv. Men for at undgå en blåøjet, nærsynet eller storsnudet kritik må der gå et teoretisk og empirisk velfunderet analysearbejde forud. Omfattende viden om den historiske baggrund for problemet samt viden om dets politiske, økonomiske og sociale kontekst må erhverves og bidrage til udformningen af et normativt – men udogmatisk standpunkt. Desuden bør dette standpunkt baseres på erfaringer udvekslet og erhvervet i fællesskab med vores „marginale helte og heltinder“ – det være sig oplevelser af lidelse, sygdom, ensomhed, utryghed eller uretfærdighed.

Denne samfundskritiske etos er ikke antropologien fremmed. Allerede i 1970'erne udformede Stanley Diamond en marxistisk inspireret civilisationskritik. Ideerne til, hvordan det moderne samfund skulle revolutioneres, hentede Diamond fra „primitive“ samfundsstrukturer. Han mente, den radikale kritik af statens og kapitalismens undertrykkelsesmekanismer måtte udformes via en analyse af det moderne samfund ud fra dets modsætning (Diamond 1974:xv-i). Formålet med kritikken var blandt andet at undersøge muligheden for en „omformulering af gamle impulser i nye situationer og sociale strukturer“ (op.cit.:48). Diamond støttede udviklingen hen imod frie og statsløse samfund, hvor modsætningen mellem samfund og overbygning opløses, og hvor social tryghed, medbestemmelse og udveksling er de bærende værdier.

I forbindelse med feltarbejdet indebærer kritisk antropologi et politisk engagement. John Gledhill (1994:211-7) har diskuteret samspillet mellem normativ kritik af undertrykkelse

og muligheden for politisk aktivisme i felten. Hans hovedargument for, at antropologer må engagere sig politisk, er, at vi alligevel ikke kan undgå at indtage en position i det politiske felt, når vi bedriver forskning i situationer, hvor undertrykkelse finder sted. Selv passivitet i felten har politiske konsekvenser, understreger Gledhill. Vi er nemlig altid allerede indfanget i lokale og globale magtstrukturer. Derfor er vi nødt til at reflektere over, hvordan vi skal forholde os til den udbytning, undertrykkelse og lidelse, vi møder i felten. I visse tilfælde kan vores engagement betyde liv eller død for vores informanter, og vi kan være forpligtede til at intervenere i situationer, hvor folk åbenlyst undertrykkes. Men også i mindre ekstreme situationer kan vi via deltagelse i planlægning og implementering af private eller offentlige projekter bidrage til en mere human samfundsindretning. Manifestationer af vores position gennem påvirkning af ledere og organisering af eller samarbejde med alternative politiske fora (f.eks. gennem hjælp til „fund-raising“) kan bidrage positivt til fremtiden for feltens svage grupper. Gledhill kalder dette engagement for „forpligtelsen over for græsrodderne“ (op.cit.:217). Inspireret af Antonio Gramscis idé om den organiske intellektuelle, mener han, at antropologen i samarbejde med samfundets marginaliserede klasser må kæmpe imod neoliberalismens nye tyranner og for et mere solidarisk samfund. Det har intet med „advocacy“ at gøre – vi kan ikke tale eller handle på vegne af andre, men i alliance med de undertrykte grupper kan vi kæmpe aktivt imod social forarmelse ud fra et normativt standpunkt om, at noget er forkert og burde være anderledes.³

Som del af antropologens refleksion over sin politiske aktivisme og positionering er det nødvendigt at gøre sig bevidst om begrænsningerne og farerne ved sit engagement og have øje for konsekvenserne af sin deltagelse. Risikoen for udvisning fra opholdslandet, fratagelse af forskningstilladelse eller fængsling i ekstreme tilfælde kan være reel og betyder, at man hele tiden må afveje og overveje sit videre engagement. Desuden kan enhver form for deltagelse have utilsigtede konsekvenser for græsrodderne, hvilket gør refleksiviteten og kendskabet til den lokale kontekst betydelige.

Forskrifterne i den kritiske antropologi, jeg foreslår, er allerede omdrejningspunkter for mange antropologers arbejder. I forlængelse heraf mener jeg, det er tid til, at den kritiske etos vendes ud imod den verden, som vi er forpligtede over for, frem for, som postmodernismens debattører gør det, ind på selvkritikkens ørkenvandring. Det er her, John Lieps efterlysning af solidaritet og kritisk engagement og Pernille G. Jørgensens ønske om en fornyet antropologi burde forenes, og stridens parter finde en fælles platform.

*stud.scient.anth. Christian Groes-Green
Institut for Antropologi, Københavns Universitet*

Noter

1. Se Anne Knudsens bidrag „En københavnerskole?“ (1990).
2. Calhoun trækker primært på Theodor W. Adorno, Max Horkheimer, Herbert Marcuse, Walter Benjamin og Jürgen Habermas fra Franfurterskolen samt Pierre Bourdieu og Michel Foucault som repræsentanter for poststrukturalismen.
3. Se også Nancy Scheper-Hughes (1995) for en diskussion af antropologen som politisk aktivist.

Litteratur

- Calhoun, Craig
1995 Critical Social Theory. Oxford: Blackwell.
- Diamond, Stanley
1974 In Search of the Primitive: A Critique of Civilization. New Brunswick, N.J.: Transaction Books.
- Gledhill, John
1994 Power and its Disguises: Anthropological Perspectives on Politics. London: Pluto Press.
- Jørgensen, Pernille G.
2000 Mulighed eller elendighed? Postmodernisme i antropologien. Tidsskriftet Antropologi 41:101-7.
- Knudsen, Anne
1990 En københavnerskole. Stofskifte 20:5-21.
- Liep, John
1999 Markedet i vores hoveder. Tidsskriftet Antropologi 40:59-67.
2000 Replik. Til Pernille Gylling Jørgensen. Tidsskriftet Antropologi 41:109-10.
- Rappaport, Roy A.
1994 Humanity's Evolution and Anthropology's Future. I: Robert Borofsky (ed.): Assessing Cultural Anthropology. New York: McGraw-Hill.
- Scheper-Hughes, Nancy
1995 The Primacy of the Ethical: Propositions for a Militant Anthropology. Current Anthropology 36(3):409-40.